

*Klaniczay Tibor főtitkári beszámolója
a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság negyedik közgyűlésén,
Szegeden, 1991. augusztus 16-án*

Társaságunk elmúlt ötévi tevékenységét a folyamatos, nyugodt munka, kezdeményezéseink folytatása, terveink – igaz, lassú – fokozatos valóra váltása jellemezte. Taglétszámunk állandósulni kezd; már csupán lassú emelkedéssel lehet számolni. Az előző Közgyűlésen, Bécsben arról számoltam be, hogy a Társaságnak 970 tagja van, ma nyilvántartásunk szerint a létszám 1011. Annak ellenére, hogy az elmúlt időszakban számos érdemes tagtársunk elhunyt – köztük több tiszteleti tagunk is, így Paul Ariste, Bán Imre, Barta János, Kardos László, Ligeti Lajos, Klára Majtyinszkaja, Aurélien Sauvageot, Vladimír Skalicka, Szabó T. Attila, valamint végrehajtó bizottságunk néhány tagja, így Imre Samu, Király István, Michael Sozan, akik emlékét kegyelettel megőrizzük –, megállapíthatjuk, hogy az új tagok száma nagyobb, mint az eltávozottaké.

Az említett szám azonban ideális létszám, azokból tevődik össze, akik tagnak jelentkeztek, kifejezve ezzel részvételi szándékukat és a Társaság célkitűzéseivel való azonosulásukat. Lényegesen kevesebben vannak azonban azok, akik vállalják a Társaság működéséhez való szerény hozzájárulás kötelezettségét, azaz a tagdíjfizetést. Szándékosan említem ezt a legprózaibb kérdést beszámolóim elején, hogy később akadály nélkül beszélhessek a fennköltebb tárgyakról. Ezen a téren is nagy a tarkaság: a rendszeres tagdíjfizetők mellett vannak, akik csak olykor – minden két-három évben egyszer – szánják rá magukat a tagdíjfizetésre, vannak, akik csak belépésükkor fizetnek tagdíjat, s azután sohasem, és így tovább. Önnön vizsgálatásunkra azonban elmondhatom, hogy nem állunk ezzel egyedül a nemzetközi tudományos társaságok között: hasonló gondjai vannak például a nemzetközi hiszpanisztikai vagy az italianisztikai társaságnak is. Úgy látszik, a mediterrán slamposság intánsi vonzódásunk folytán közelítünk ehhez a típushoz, szemben a sokkal fegyelmezettebb germanisztikai, anglistikai, skandinavisztikai társaságokkal. Persze, azt is el kell ismerni, hogy a tagdíjfizetésnek sok esetben objektív akadályai voltak és vannak is még. A kelet-európai változások ellenére a devizaátutalások még ma sem megoldottak, és a magyarországi értelmiség ismert általános anyagi romlása következtében gyakran még az oly szerény tagdíj megfizetése is gondot okozhat egyes tagtársainknak. Ezért a Társaság vezetősége e téren nagyfokú toleranciát óhajt továbbra is képviselni, de azért bizonyos határt mégiscsak kell szabni. Ezért, ha csak a Közgyűlés nem mond ellent, törölni szándékozunk tagjaink sorából mindazokat, akik az elmúlt öt évben egyszer sem fizettek tagdíjat, s egy ezutáni határozott felszólításra sem reagálnak. Ez már csak azért is szükséges, mert a postaköltségek állandó emelkedése miatt komoly terhet jelent minden körlevél, értesítés megküldése azoknak is, akik nem adják jelét a Társasággal való változatlan együttérzésüknek.

Ha már anyagi kérdéseknél tartunk, anélkül, hogy a Társaság gazdálkodására itt érdemben kitérnék, hiszen ez a számvizsgáló bizottság jelentésének a feladata, szeretném kiemelni, hogy hála a Magyar Tudományos Akadémia és különböző alapítványok megértő támogatásának és különösen a Társaság treasurer-je (a magyar kincstárnok szó itt komikusan hangzana) sikeres munkájának, a növekvő gazdasági

és pénzügyi nehézségek ellenére sikerült az elmúlt éveket úgy átvészelní, hogy anyagi okok a Társaság működését nem hátráltatták. Ha késésekkel is, sikerült kiadványainkat megjelentetni és a folyamatos munkát biztosítani. A takarékoskodás természetesen szükséges volt, s a jövőben méginkább az lesz. Ehhez tagtársaink segítségét is kérjük, ugyanis gyakoriak a felesleges pénzkidadások, főként a postaköltség terén. Gyakori, hogy megváltozott címüket tagtársaink nem jelentik be, így küldeményeink rossz címre mennek, esetleg el is vesznek, vagy jobb esetben visszakerülnek a titkárságra. Már pedig különösen könyvek, folyóiratok esetében a postaköltség igencsak drága. Ismeretes, hogy a Hungarológiai Értesítőt minden tagdíjfizető tagunknak ingyen küldjük meg, ugyanúgy megkapják a szerzők a kongresszusi köteteket. Ha néhány tucat rossz címre megy, akkor az elpocsékolat pénz már ezrekre rúg.

Kiadványainkra térve, mindenek előtt jelenthetem, hogy az előző, bécsi kongresszus előadásai két kötetben, 1989-ben és 1991-ben napvilágot láttak. A sajnálatos késés anyagi okokra vezethető vissza, de nem kis részben az előadások szerzői a felelősök ebben: sokan nagy késéssel küldték csak meg kézírataikat, s nem kevesen rendetlen, pontatlan formában. Reméljük, a szegedi kongresszus esetében ez másképpen lesz.

Folyóirataink közül a Hungarológiai Értesítő munkája folyamatos volt, sőt a korábbi hároméves lemaradást sikerült két és fél évre, s az év végére talán kettőre csökkenteni: a napokban jelent meg ugyanis az 1989. évi kötet 1–2. száma. Az Értesítő Jankovics József határozott és céltudatos szerkesztésében változatlanul betölti hasznos feladatát: ismerteti a hungarológiai kiadványokat, közli a könyvek és cikkek bibliográfiáját, tájékoztat a különböző rendezvényekről, eseményekről. Bár a Hungarológiai Értesítőt mindenki szívesen forgatja, s nem találkoztunk még olyan olvasójával, aki feleslegesnek tartaná, annál kevesebben vannak, akik támogatják is ezt a vállalkozást. Egyre növekvő nehézséget jelent az ismertetések megírása, kevés a vállalkozó, s ők is gyakran cserbenhagyják a szerkesztőt, vagy roppant késéssel akadályozzák a folyamatos munkát. Senki nem állítja, hogy a recenzió-írás szórakoztató dolog, de minthogy a recenziók olvasására minden kutatónak szüksége van, annyi szolidaritás lehetne mindenkiben, hogy megosztja az írás terhét is. Nem is nagy teher ez, hiszen olyan könyvről kell azt a rövid ismertetést írnia, mely érdekli, melyet meg is kap, s melyet úgyis elolvasna. Egy évfolyamban átlag 330 recenzió jelenik meg. Ha a Társaság minden tagja részt venne ebben a munkában, akkor mindenkinek évente egyharmad, vagy háromévente egy recenziót kellene írnia, s ez talán igazán nem túl nagy és sok feladat. De más téren is hiányolja a szerkesztőség a tagság támogatását. Az Értesítő akkor tölti be igazán a hivatását, ha teljes, hiánytalan információt tud nyújtani, vagyis ha minden kiadványról ismertetést közöl, illetve minden publikációt regisztrál a bibliográfiában. Ehhez azonban az kell, hogy mindenről tudomása legyen a szerkesztőségnek. De bármennyire gondos is a bibliográfiai adatgyűjtés, lehetetlen mindenről tudomást szerezni. Gyakran jelenik meg egy-egy magyar irodalomtörténeti, nyelvészeti vagy néprajzi tanulmány valamely nem hungarológiai folyóiratban, tanulmánykötetben, kongresszusi kötetben a legkülönbözőbb országokban. A világ minden periódikáját nem lehet figyelemmel kísérni, ezért az ilyen szörványok csak akkor válnak ismertté, ha szerzőjük felhívja rá a figyelmet, vagy – s ez még sokkal jobb – különnyomatot küld belőle a Társaság-

nak. Ez nyilván a szerzőnek is érdeke. Mert, ha egy braziliai kiadványban portugál nyelven megjelenik valakinek egy magyar nyelvészettel kapcsolatos cikke, az csak akkor fog bekerülni a hungarológia vérkeringésébe, ha regisztrálva lesz az Értesítőben. Ugyanígy kérjük, hogy az önálló kiadványok, könyvek esetében – különösen, ha nem magyarországi megjelenéséről van szó – a szerzők, szerkesztők gondoskodjanak arról, hogy a Hungarológiai Értesítő recenziós példányt kapjon.

Másik folyóiratunk, a Hungarian Studies sajnos még mindig gondokkal küzd. A legfrissebben megjelent szám az 1989/1-es. Az időbeni elmaradás itt sokkal súlyosabban esik latba, mint az Értesítőnél, hiszen a folyóirat feladata itt nem a regisztrálás, hanem új kutatások közzétevése, s a több éves késés ez esetben megengedhetetlen. Pedig a folyóirat új szerkesztője, Szegedy-Maszák Mihály kiváló munkát végzett, sikerült jobbnál jobb tanulmányokat szereztetni a folyóirat számára. De minden eddigi igyekezete megakadt az Akadémiai Kiadó válságos helyzete, fizetésképtelensége, s – sajnos – egyes munkatársainak hanyagsága miatt. A Társaság vezetősége ismételtelen foglalkozott a folyóirat ügyével, de eddig még nem sikerült megoldást találnia. A legegyszerűbb volna más kiadóhoz vinni a lapot; igen ám, de egyelőre nem találunk olyat, mely vállalná az anyagi terheket, vagy vállalkozna rá, hogy a kiadást rentábilissá tegye, s megoldaná a terjesztés gondjait is. Míg ugyanis a Hungarológiai Értesítőt a Magyar Tudományos Akadémia anyagi hozzájárulásával jelentetjük meg, addig a Hungarian Studies számára nincs fedezetünk. A költségeket itt az Akadémiai Kiadó vállalta, s így ki vagyunk neki szolgáltatva.

Végül megemlítem még, hogy ha nem is a Társaság kiadványaként, de azért nem egészen függetlenül tőle, idén megjelent Kósa László szerkesztésében, s az Akadémiai Kiadó gondozásában *A magyarságtudomány kézikönyve* című, igen sikeres és hasznos, több mint 800 lapos kötet. Egy ilyen kézikönyvnek a gondolata már a Társaság megalakulásakor felmerült, s az első, 1981. évi budapesti kongresszusunkon külön műhelyvita tárgyalt ennek mikéntjéről és tervéről. Kiderült, hogy az álláspontok rendkívül különbözőek, s így nem várható egy konszenzuson alapuló társasági kiadvány létrejötte. Kósa László vezetésével egy lelkes csoport ezért magánvállalkozásként fogott hozzá a kötet megírásához, mely – számtalan kiadói nehézséget leküzdve – tíz év után végre meg is jelent. Gratulálunk a szerzőknek és a szerkesztőnek egyaránt, és a szép könyvet valamennyi tagtársunk figyelmébe ajánljuk.

Természetesen a titkárságnak számos egyéb, folyamatos feladata is volt. Kutatóhelyeket és kutatókat segített a munkájukhoz szükséges könyvek, cikkek, információk megszerzésében. Különösen a hamburgi Hungarológiai Centrumot sikerült jelentős számú akadémiai kiadványhoz hozzájuttatnunk. Anyagi lehetőségeinkhez mérten igyekezett titkárságunk magyarországi tartózkodást biztosítani egyes külföldi kutatóknak. Fontos munka volt az évenkénti vezetőségi ülések előkészítése. Ez utóbbiak közül különös jelentősége van az 1989. évinek, mely Petro Lizanec alelnökünk kezdeményezésére és meghívására Ungvárott került megrendezésre, s hozzá Kárpátalján egy élményekben gazdag kirándulás csatlakozott.

Társaságunk kezdettől fogva törekedett arra, hogy a hungarológia terén fokozott érdemeket szerzett tudósok, kutatók iránt valamilyen módon kifejezésre juttassa elismerését. Korábban ennek két formája volt: a tiszteleti tagság, mely mindig a Közgyűlés által történt választás eredménye, a másik pedig a Lotz-érem, melynek

adományozásáról az erre kiküldött bizottság javaslatára a végrehajtó bizottság dönt. Örömmel számolhatok be arról, hogy immár van egy harmadik módja is az elismerésnek, Szirmai Endre orvosprofesszor, Társaságunk pártoló tagja jóvoltából. A Stuttgartban élő Szirmai Endre felajánlotta, hogy egy háromévenként átadásra kerülő 3 000 Márkás díj tőkét biztosítja. A végrehajtó bizottság úgy határozott, hogy a díjat vagy egy valamely világnyelven megjelent hungarológiai tárgyú könyv, monográfia szerzőjének, vagy pedig a magyar történelem, irodalom, nyelv stb. valamely eddig ismeretlen emléke, forrása felfedezőjének és publikálójának kell adományozni. A kiválasztás és a javaslatétel érdekében Rákos Péter elnökletével létrejött egy kuratórium, melynek javaslata és a végrehajtó bizottság döntése alapján első ízben, 1988-ban Czigány Lóránt kollégánk kapta meg a Szirmai Endre-díjat *Oxford History of Hungarian Literature* című munkájáért. Az átadásra Hamburgban, az ottani Hungarológiai Centrum rendezésében került sor. Másodízben idén esedékes a díj átadása, s a végrehajtó bizottság ezt az alkalommal a groningeni egyetem magyar irodalom-tanárának, Jolanta Jastrzębskának ítélte oda *Personnages tragiques et grotesques dans la littérature hongroise contemporaine* című könyvéért. Az átadásra az ősz folyamán kerül sor, ugyancsak Hamburgban.

A Társaság működésével kapcsolatos gyakorlati kérdések között végül arról kell szólnom, hogy régóta szóbeszéd tárgya az alapszabály kis módosításának a kérdése. Az 1981-ben elfogadott jelenlegi alapszabály 1. § 2. pontja szerint "A Társaság tevékenységi területe: azok az országok, ahol a magyar nyelv, irodalom vagy néprajz a felsőoktatás tárgya, illetve ahol a magyar nyelvészet, irodalomtudomány és néprajz területén tudományos kutatómunka folyik." Megokolt bírálat tárgya volt ez a fogalmazás, mondván, hogy kirekesztést sugall a hungarológusok egy népes táborra, mégpedig a történészek irányában. Nem szeretnék most kitérni azokra a történeti okokra, melyek miatt a vitatott formula annak idején létrejött, minthogy a végrehajtó bizottság egyetért abban, hogy némi módosítás kívánatos. Az, azt hiszem, mindenki számára nyilvánvaló, hogy történész kollégáink nemhogy nem voltak eddig sem kizárva a Társaság tevékenységéből, épp ellenkezőleg, sok szívesen látott történész tagja volt eddig is Társaságunknak, s a vezetőségben is képviselték tudományterületüket. Kongresszusainkon, így a mostanin is szép számmal voltak kifejezetten történeti tárgyú előadások. A legegyszerűbb azért az volna, ha a "nyelv, irodalom, néprajz" szavak után odaírnánk: "és történelem". Ettől azonban éppen történész kollégáink óvtak. Ezzel ugyanis a tömegszervezetté alakulás veszélye járna, hiszen a magyar történelemmel több ezren foglalkoznak, különösen, ha beleértjük a nagyszámú hely- és üzemtörténészt. S bár elvben minden, a magyar történelemmel kapcsolatos kérdés hungarológia, meglehetősen szétzilálná mezőnyünket, ha olyan témák is a mi kongresszusaink napirendjén szerepelnének, mint pl., hogy a mezőkeresztesi csatában miért futamodott meg az erdélyi csapatok balszárnya, vagy pedig, hogy milyenek voltak a csepeli munkások bérvizonyai az 1910-es években. Annál is inkább, mert mindezek művelésére megvannak a megfelelő intézmények, a magyar történetírásnak megvannak a nemzeti és nemzetközi szervezetei. Ezért a végrehajtó bizottság azt a kompromisszumot ajánlja, hogy kerüljön be az alapszabály említett passzusába a "művelődéstörténet" szó, amely elég rugalmas és képlékeny fogalom ahhoz, hogy beférjen minden olyan történeti kérdés, mely a kultúrával, az írott

forrásokkal összefügg, de nem teszi szükségessé a gazdaságtörténet és hasonló kutatási ágak bevonását a Társaság érdekeltségi körébe.

Ezzel be is fejeztem a Társaság, illetve vezetősége és titkársága által végzett rutintevékenységnek az ismertetését. Emellett nem feledkezhetünk meg azonban arról az erjesztő hatásról, melyet Társaságunk, sokszor már csak pusztán léte okán is, a magyarságtudomány és intézményrendszere egyre eredményesebb fejlődésére gyakorolt és gyakorol.

Szeretnék emlékeztetni arra, hogy tudományterületünk nemzetközi művelésén, s ennek érdekében egy társadalmi összefogás megteremtésén túl elengedhetetlen a megfelelő intézményrendszer létrejötte. Ez pedig már nem lehet a Társaság feladata, erre nincs is módja, ez jórészt az egyetemekre, illetve azok fenntartóira hárul, s természetesen legnagyobb mértékben a magyar államra. Különösen, ami a magyar nyelv és irodalom, s általában a hungarológia Magyarországon kívüli egyetemi oktatását illeti, van kötelezettsége a magyar államnak. Ezt ugyan eddig sem vitatta senki, de régebben erre nem volt semmiféle koncepció. Tisztelt tagtársaink emlékeznek talán rá, hogy már első kongresszusunkon foglalkoztunk ezzel a témával, majd később kidolgoztunk egy javaslatot a művelődési minisztérium számára, melyben a finn modell követését ajánlottuk. Ennek lényege röviden az, hogy az állam létesít egy magas szintű szakmai testületet, mely illetékes a külföldön működő tanszékek, lektorátusok szakmai és személyi ügyeiben, amennyiben az anyaországból kiküldött oktatókról van szó, s amelynek az elnöke a kérdés amolyan "utazó nagykövete", aki mint maga is elismert tudós, megfelelő partner a különböző egyetemek vezetőinél. E testület munkáját lenne hivatva segíteni egy egészen kis, szakmailag kompetens emberekből álló titkárság. Elképzeléseink látszólag találtak az akkori – 1982–1983-ban járunk! – minisztériumi elképzelésekkel, de valójában minden másképpen történt. Jó öt év után megszületett a javasolt testület Hungarológiai Tanács néven, de eltérően a mi elképzelésünktől, ez nem szakmai és döntéshozó fórum, hanem a különböző hivatalok, intézmények képviselőiből álló, mindenféle hatáskört nélkülöző tanácsadó szerv, mely ez ideig képtelen volt bármi eredményt felmutatni, s jelenleg a felbomlás állapotában van. Már ezt megelőzően létrejött a javasolt apparátus is, Lektorai Központ néven, mely hasznos munkát tudott végezni a Magyarországról kiküldött oktatók ügyeinek intézésében, de érthető módon nem lehetett partnere a külföldi egyetemeknek, s kevésbé és csak később próbált meg támogatást nyújtani a nem magyarországi oktatókkal működő oktatóhelyeknek, noha a többséget ezek teszik ki. Lényegében tehát inkább egy kis kihelyezett minisztériumi hivatal lett a Lektorai Központ, noha igyekezett ebből a szerepkörből szakmai fórummá válni. Ennek egyes lépései voltak az ún. lektori konferenciák, melyekre kezdetben csak magyar állampolgárok, később már minden magyart oktató meghívást kapott; később – egy évvel ezelőtt – kezdeményezték egy új nemzetközi társaság, a nem magyar nyelvterületen magyart oktató tanárok szervezetének a megalakítását. Ez létre is jött Fábrián Pál kollégánk elnöklete alatt, de tevékenységéről nem sok hírünk van. Ezzel egyidejűleg a Lektorai Központ felvette a "Nemzetközi Hungarológiai Központ" elnevezést, amivel nem értünk egyet, mivel félreérthető: tudományos műhelyt.

A "hungarológiai központ, centrum" kifejezés egyébként is le van foglalva azon intézmények számára, melyek különböző országokban, az adott ország anyagi támogatásával, többnyire egyetemközi jelleggel jöttek létre mint a magyarságtudomány központi műhelyei. Tudjuk, hogy komoly eredménnyel működik már jó ideje a párizsi és a római centrum, öt éve megalakult a máris komoly munkát végző hamburgi, azóta megalakult – az egyelőre sok nehézséggel küzdő – groningeni–amszterdami, és különös örömünkre az ungvári, mely orosz, ukrán nyelvtérületen a magyaroktatás és -kutatás központjává fejlődhet. Bár más szervezeti formában, de kissé hasonló funkciót tölt be a bloomingtoni, a torontói és a helsinki magyar tanszék. Joggal beszélhetünk tehát a magyar kutatóközpontok egyre jobban kiépülő hálózatáról, különösen, ha a további tervekkel is számolunk: így szó van egy tokiói, egy isztambuli központról és másokról. Mindezek az intézmények Társaságunk megalakulása után jöttek létre, ami nyilván nem véletlen. A párizsi centrum igazgatójának, Jean Perrot professzornak a kezdeményezésére tapasztalatcsere és együttműködés is kezd kialakulni ezek között az intézmények között. 1989-ben eredményes összejövetel volt e tárgyban Párizsban, melyet most, közvetlenül kongresszusunk után egy újabb fog követni, itt Szegeden.

Nincs tehát okunk pesszimizmusra, a hungarológia fejlődése, politikai változásoktól függetlenül töretlennek látszik. Fontosságát az új kormányzat is vallja, s kidolgozás alatt áll a hungarológia állami intézményrendszerének új formája, melynek során fokozottan támaszkodni kívánnak a Társaság tapasztalataira és javaslataira, ezért is rendeztek a Művelődési Minisztérium vezetői erről a témáról vitát itt Szegeden, kongresszusunk időtartama alatt. De a legfőbb alapot erre a bizalomra ez a most befejeződött kongresszus szolgáltatja. Érdekesebbnél érdekesebb előadások sora, figyelemreméltó új tények, források bemutatása, az előadásokat kísérő érdeklődés nagysága, nagyszámú olyan kollégánk részvétele, akik korábbi kongresszusainkon nem lehettek jelen, s mindehhez a szerencsésen kiválasztott helyszín, a határozott, kitűnő szervezés, s a kongresszus munkáját segítő személyzet, az egyetemi hallgatók kedvessége, hozzáértése és még annyi más érték és előny révén bátran merem állítani, hogy egy nagyszerű találkozó részesei lehettünk.

Hölgyeim és Uraim, főtitkári beszámolómat ezzel befejeztem, kérem, hagyják jóvá a Társaság vezetősége és titkársága elmúlt ötévi munkásságát.

*A Számvizsgáló Bizottság elnökének,
Sivirsky Antalnak a jelentése
az 1986–1991 közötti időszakról*

A Számvizsgáló Bizottság a Társaság alapszabályának 15.§-a értelmében évente összeült, ülésén meghallgatta a gazdasági vezető beszámolóját, amelyre meghívta a titkárság tisztségviselőit.

Ez az ötéves ciklus a könyvelési módszer gépesítésére való áttérés jegyében telt el. A Számvizsgáló Bizottság tagjai nem ismerték ezt az új metódust, ezért a gazdasági vezető szakszerűen bevezette őket ebbe a technikába, hogy érdemben tudják ellenőrizni a mindinkább bonyolult számvitelt, melybe most már az adóhatóságnak is beleszólása van.